

SKRIVEUDVIKLING I DANSK- FAGET: PRÆSENTATION AF ET PH.D.-PROJEKT

*Morten Tannert, adjunkt, Læreruddannelsen i Aarhus,
VIA University College*

PROJEKTETS FORMÅL OG PROBLEMSTILLING

At udvikle elevernes skrivefærdigheder er både i et historisk og i et nutidigt perspektiv en pædagogisk grundsten i skolens virke, ligesom det i et bredere perspektiv er en vigtig del af elevernes myndiggørelse og en forudsætning for elevernes aktive deltagelse i et demokrati. Uanset hvilken pædagogisk tækning der har præget skolen herhjemme, har netop elevernes læse- og skrivefærdigheder stået som centrale og ubetvivlelige færdighedsområder.

Sammenlignet med læsning og læseudvikling er skrivning og skriveudvikling imidlertid forholdsvis underbelyste fænomener, når man sammenligner den internationale forskningslitteratur inden for de to områder (Parsons et al. 2020). Særligt den korpuslingvistiske del af skriveforskningen, som er kendetegnet ved at analysere sproglige udviklingstræk i et stort antal elevtekster, har været underprioriteret. Dette har i vid udstrækning hængt sammen med, at de papirbaserede elevtekster først skulle digitaliseres og derefter formateres, før det var muligt for en computer at behandle dem. Digitaliseringen af skoleområdet har imidlertid medført, at det i dag er reglen snarere end undtagelsen, at elevtekster er tilgængelige i digitalt format, hvilket nu gør det muligt at udvikle tekstkorporer bestående af elevtekster fra grundskolen, der kan gøres til genstand for analyse med digitale metoder, der måler forskellige sproglige træk i elevernes tekster (fx sætningslængde, ordlængde og leksikal variation).

I ph.d.-afhandlingen ”Skriftsproglig udvikling i grundskolens danskfag” undersøger jeg derfor tegn på skriveudvikling i et korpus af 464 elevtekster fra danskfaget skrevet af elever fra 5. til 9. klassetrin. Tekstkorpuset består af to teksttyper: en beskrivende teksttype, hvor eleverne har beskrevet et fotografi, og en berettende teksttype, hvor eleverne har berettet om en typisk dag for dem derhjemme under den første coronanedlukning. Projektet skriver sig ind i en nyere bevægelse inden for humanistisk forskning, som kaldes digital humaniora. Et grundbegreb i denne forbindelse er Morettis (2013) begreb om *distant reading*, som refererer til en computerbaseret analysetilgang, hvor der anvendes automatiserede, kvantitative analyseværktøjer til at finde strukturer og mønstre på tværs af store mængder af tekst. Modsat den klassiske nærlæsning, hvor den enkelte teksts særlige kvaliteter er i fokus, er det således en metodologisk hjørnesteen i *distant reading*, at analyserne foretages på afstand af teksterne, sådan at generelle mønstre, man ikke ellers vil finde gennem nærlæsning, træder frem. I denne afhandling kombinerer jeg imidlertid *distant reading*-analyser af tekstkorpuset med kvalitative, sproglige analyser af en række elevtekster for både at have et analytisk blik for det, der går på tværs af tekster, og for tekster, som skiller sig ud fra mængden. Analyserne falder i to dele. I den første del undersøger jeg, hvordan en række lingvistiske variable (tekstlængde, ordlængde, ordvariation, sætningslængde og syntaktisk dependensafstand) udvikler sig fra klassetrin til klassetrin. Det vil sige, at skriveudvikling i denne del kobles til en øget frekvens af et bestemt sprogligt træk fra klassetrin til klassetrin. I den anden analysedel anlægger jeg et sociologisk perspektiv på elevernes skriveudvikling, idet jeg undersøger sammenhængen mellem de lingvistiske træk i elevernes tekster og en række individuelle variable knyttet til den enkelte elevskriver (elevens køn, sociale baggrund, skrivelyst samt læse- og skrivevaner i fritiden). De individuelle variable er dannet på baggrund af et survey, som eleverne har besvaret i forbindelse med indsamlingen af teksterne.

“ Digitaliseringen af skoleområdet har imidlertid medført, at det i dag er reglen snarere end undtagelsen, at elevtekster er tilgængelige i digitalt format.

“ Piger skriver generelt længere tekster med større kompleksitet på det leksikale niveau, mens drengene skriver kortere tekster med højere sætningslængde.

PROJEKTETS VÆSENTLIGSTE EMPIRISKE FUND

Jeg vil for overskuelighedens skyld samle afhandlingens mange delresultater i tre overordnede pointer. Den første pointe angår forholdet mellem klassetrin og de sproglige træk i elevernes tekster. Analyserne viser, at der med undtagelse af tekstlængde ikke er lineære stigninger i de sproglige træk. Det vil sige, at ordene og sætningerne i elevernes tekster ikke bliver kontinuerligt længere for hvert klassetrin, ligesom den leksikale variation i elevernes tekster heller ikke stiger systematisk for hvert klassetrin. Analyserne viser ligeledes, at der er meget stor spredning inden for hver årgang, og særligt ved tekstlængde stiger denne spredning over tid. Det vil sige, at afstanden fra den korteste til den længste tekst på 9. klassetrin er markant større end på 5. klassetrin. Dette hænger sammen med, at de korteste tekster på hver årgang forbliver på samme niveau, mens både gennemsnits teksten og de længste tekster er længere, jo højere klassetrin teksten er skrevet på.

Den anden pointe fra analyserne angår forskellen på de to teksttyper (beskrivende og berettende), som eleverne har skrevet. De kvantitative forskelle mellem teksttyperne er ikke store, men de berettende tekster er dog karakteriseret ved lidt flere (tekstlængde) og længere ord samt en smule længere sætninger. I de kvalitative analyser bliver det dog klart, at særligt den længere sætningslængde i de berettende tekster ikke kun hænger sammen med, at eleverne her producerer mere syntaktisk komplekse tekster, men også at nogle elever i stedet overforbruger træk fra talesproget (mundtlige beretninger), som kunstigt puster sætningslængden op, fx ved at sammenkæde hovedsætninger gennem gentagelse af konjunktivfrasen ”og så”. Dette ses fx i nedenstående elevtekst fra 7. årgang, som består af bare én lang sætning¹.

”Jeg står op og tager noget tøj på og spiser morgenmad og så ser jeg en video og så lavede jeg nogle lektier og så spiste jeg noget middagsmad og så tog jeg på arbejde og da jeg fik fri fra arbejde lavede jeg lidt lektier og så spiste jeg aftensmad og så spillede jeg lidt og så gik jeg i seng.”

Den tredje og sidste pointe fra analyserne angår, hvorvidt og i hvilken grad elevernes køn, sociale baggrund, skrivelyst samt læse- og skrivevaner har betydning for de sproglige træk i elevernes tekster. Her viser analyserne, at særligt køn og social baggrund har betydning for elevernes skriftsprog. Piger skriver generelt længere tekster med større kompleksitet på det leksikale niveau, mens drengene skriver kortere tekster med højere sætningslængde. Samme tendens ses også, hvis man ser på social baggrund. Her skriver eleverne fra den øverste gruppe (dvs. dem med forældre med den højeste beskæftigelsesrangering) længere tekster med større leksikal kompleksitet, mens eleverne fra den nederste gruppe skriver kortere tekster med højere sætningslængde. Betydningen af køn og social baggrund forklares i

begrænset udstrækning af, at piger og elever med høj social baggrund har større skrivelyst, og i endnu mindre udstrækning af deres læse- og skrivevaner i fritiden. Der er således i afhandlingens analyser ikke noget, der tyder på, at effekten af social baggrund og køn hænger sammen med, at piger og elever med høj social baggrund også læser og skriver mere i deres fritid. Eftersom afhandlingens analyser ikke er repræsentative og derfor i høj grad skal ses som et casestudie, er der imidlertid brug for yderligere undersøgelser af denne sammenhæng.

HVAD FORTÆLLER ANALYSERNE OM ELEVERS SKRIVNING OG SKRIVE- UDVIKLING I SKOLEN?

At skrive i skolen adskiller sig fra at skrive funktionelle tekster uden for skolen, idet tekster i skolen ofte ikke har noget autentisk kommunikativt formål, og derfor kan traditionelle pragmatiske kriterier for kommunikation og sprog (fx Grices (1989) maksimer eller Searles (1969) talehandlingsteori) ikke nødvendigvis bruges som forklaring på, hvorfor elevtekster ser ud, som de gør. Elevtekster i skolen er skrevet i et særligt, ritualiseret øverum, hvor eleverne både forholder sig til "skolske" skriftsprogsnormer og til simulerede skriftsprogsnormer, som forsøger at afspejle normer uden for skolen (Berge 1988; Togeby 2015). Det er således det pædagogiske paradoks, som det sætter sig igennem i skolens skriveundervisning. Derfor betragter jeg i afhandlingen elevernes tekster som et udtryk for det, man i andetsprogsforskningen kalder et *intersprog* (Selinker 1972). Det vil sige som et systematisk og intentionelt skriftsprog under udvikling, der befinder sig mellem elevernes talesprog og et fuldt funktionelt skriftsprogligt normsprog. Afhandlingens analyser viser, at elevernes skriftsproglige intersprog bl.a. er kendetegnet ved hypoteseafprøvelse, hvor eleverne overforbruger sproglige træk i et forsøg på at leve op til implicite tekstnormer (fx ved at gentage samme kohæsive bånd eller konjunktivfrase), samt forholdsvis konsistent og funktionel anvendelse af fremstillingsformer inden for de to teksttyper. Sidstnævnte bliver tydeligt, når man ser på elevteksterne kvalitativt, idet der er markante sproglige forskelle, alt efter om man ser på den berettende eller den beskrivende teksttype, hvilket indikerer, at langt de fleste elever er i stand til at tilpasse deres sprog til teksttypen.

I forlængelse heraf er en anden væsentlig pointe om skriveudvikling, at generiske udviklingsstadier er vanskelige at anvende, når skriftsproget bliver funktionelt. Når eleverne når til mellemtrinnet og udskolingen vil det for mange elevers vedkommende være tale om skriveudviklinger i flertal, idet der vil være stor variation i deres tekster, alt efter den teksttype eller genre de skriver inden for. Entalsformen af skriveudvikling er således mere meningsfuld på begyndertrinnet, hvor elevernes kognitive begrænsninger og manglende sproglige repertoire begrænser dem, og dermed er deres tekster tættere på at være et udtryk for deres fulde skrivekapacitet, end det er på de højere klassetrin. Afhandlingen peger således samlet set på, at skriv-

“ Når eleverne når til mellemtrinnet og udskolingen vil det for mange elevers vedkommende være tale om skriveudviklinger i flertal, idet der vil være stor variation i deres tekster, alt efter den teksttype eller genre de skriver inden for.

ning på mellemtrinnet og i udskolingen er en funktionel aktivitet, og at der som følge heraf kan være stor variation mellem elevernes tekster alt efter teksttype og skriveordre.

LITTERATUR

Berge, K.L. (1988). *Skolestilen som genre: Med påtvungen penn*. Landslaget for norskundervisning (LNU). Cappelen.

Grice, P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press.

Moretti, F. (2013). *Distant Reading*. Verso.

Parsons, S.A., Gallagher, M.A., Leggett, A.B., Ives, S.T. & Lague, M. (2020). An Analysis of 15 Journals' Literacy Content, 2007-2016. *Journal of Literacy Research*, 52(3), 341-367. <https://doi.org/10.1177/1086296X20939551>

Searle, J.R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* (repr.). Cambridge University Press.

Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics*, 10(1-4), 209-232. <https://doi.org/10.1515/iral.1972.10.1-4.209>

Togebj, O. (2015). Den dobbelte genreforventning: Genreforhold og sproglige valg i elevtekster. I: E. Krogh, T.S. Christensen & K.S. Jakobsen (red.), *Elevskrivere i gymnasiefag* (s. 267-292). Syddansk Universitetsforlag.

¹ Med sætning og sætningslængde refererer jeg i denne artikel til en syntaktisk periode. En syntaktisk periode er alt det, der står mellem to punktummer. En syntaktisk periode kan derfor indeholde flere hovedsætninger.